

tragedias et gemitus solvitur, in quo Lapones choras imitari videtur. Lapones enim sub rigido septentrione algentes, ut se recreent, convivia instrumentum acitis citiareis, in quibus in saltus et choras effunduntur: sed mox in gemitus et alla suspiria revoluti, in terram ruunt. Hæc mala mentis gaudia. Vide Olam, lib. IV, cap. viii. Item Fenellæ pomum gemmeum, quod quicumque tetigisset, statim multis jaculis confodiebatur, ut ais confosus fuit Kemethus, rex Scotorum, feste Cardano, lib. XII, cap. Lvi. Sic voluptas jaculis dolorum suos assedas configit. Insuper ursi Russia, qui melli apum inhiantes, caput, quod debilissimum habent, in clavam ferreis cuspidibus armatam, quam melli venatores apponunt, impingentes illud obierunt esseque enecat, teste Olao, lib. XVIII, cap. xiv, nimirum «noctet empta dolore voluptas.»

Potest tamen gaudium (4), hæc sententia generatim accipi de gavisu risu et gaudio ob luxus vite commoda, etiam honesta vel indifferentia. Omne enim hoc gaudium dolore miscetur, et sæpe in luctum desinit.

Causa est, quod hæc sit natura voluptatis et bonorum temporalium, ut multis malis sint permixta, quæ dolores creant: sicut enim omnia mixta constant quatuor elementis sibi invicem contrariis, sic omnes res constant mixtura contrariarum rerum et qualitatum, quæ tristitiam et lætitiā pariunt, idque fecit Deus ut ab his nos avocaret ad solida bona et gaudia virtutum et gloriæ celestis; unde voluit ut in celo mera et pura essent gaudia, in inferno meri et puri dolores et angores: in terra vero, quæ inter celum et infernum media est, gaudiis permiscuit dolores, ut ad pura celi gaudia homo aspiraret, et in inferno dolores devileret. Sicut ergo pomo ærascitur vermis, et vino immixta sunt fæces: sic voluptati innatus et immixtus est dolor; unde in eum voluptas despumatur, in eumque velut in fæces desinit. Omnia igitur mundana gaudia brevia sunt et felle mixta, juxta illud vulgo tritum: «Ubi aber, ibi tiber; ubi mel, ibi fel.» Unde Philosophi dixere beum duplex habere dolum, unum mellis, et alterum felis, et ex utroque eumque sanum craterem propinare. Et Psaltes: «Calix in manu Domini vini meri plenus mixto; et inclinavit ex hoc in hoc.» Psal. LXXIV, 9. Et Comicus: «Ita diis placitum est: ab eodem culmine voluptas, et ei meror comes sequitur.» Apuleius, lib. II Floridorum: «Verbum verum est profecto quod aiunt: Nihil quidquam homini tam lætum divinitus datum est, quin ei admixtum sit aliquid æfficacitatis; ut etiam in amplissima quaque lætitia subit quequam vel parva querimonia, conjugatione quadam mellis et felis, ut, si quid illud solvit, hoc adstringat.» Audi apologum Platoni in Phædo: Voluptas et dolor apud Jovem

(4) Sic recte.

se vicissim accusabant, conviciisque lacescebant. Ille cum pacem et amicitiam inter eos conciliare vehementer peteretur, nihil effiebat. Tandem adamantina catena eos colligavit, ut quantumcumque odii dissiderent, semper tamen simul essent, seseque mutuo sequerentur. Quid sub hoc figmento credemus mysteri? In turbidis adversisque rebus de fortuna secundiore non est desperandum omnino. Rursum in secundis et oplatis non est vacandum prorsus a metu: nam in vita humana perpetuo læta tristibus, et tristia lætis succedunt; et voluptas dolore, dolor voluptate temperatur. Hoc est ergo voluptatis *ἡλικία*, id est dulciter amarum, vel suavamarum. Athenæus, lib. XI, pag. 43, et Herodotus, lib. IV, scribunt Hypanim fluvium e fontibus quinque dierum via exillem profinere ac dulcem; lætando post aliorum quatuor dierum iter perquam amarum: ita voluptas initio mellea ad extremum acescit, et fit fellea. Nam, ut ait Cicero, orat. pro Cælio et lib. II De Orat.: «Amores et deliciae celeriter deflorescunt, et in omnibus rebus voluptatibus maxime fastidium finitimum est.»

Præclarus noster Romanus Consul, Philosophus et Martyr Severinus Boëtius, lib. III, meto 7, ita canit:

Hæbet omnis hoc voluptas:
Stimulis agit fructibus;
Apulemque per voluntatem,
Ubi gratia mella fudit,
Fugit et nimis lætaci
Perit icta corda morsu.

Quocirca Epictetus, art. 20: «Dignus est, inquit, deorum conviva, qui rebus creatis moderate ulitur; qui vero lætias etiam voluptates contemnit, non jam conviva Dei est, sed consors.»

Alludit Salomon ad risum effusum et nimium, qui spiritus vitales cordis dissolvit, itaque cor cruciat, atque in tristitiam desinit. Id videre est in melancholicis, qui aliquando lætissimi sunt, et in risum sese effundunt; sed mox fiunt tristissimi et mestissimi. Unde signum melancholicæ est effusio animi in risum et lætitiā: hæc enim excitat natura, ut contra melancholicam sese armet; sed ea mox subeunte vincitur eique succumbit, q. d. Salomon: «In ridendo dolebit cor, et fuis lætitiæ tristitia.»

Exemplum illustre et primipulum dat Christus Dominum S. Bernardus, serm. 1 in Dominica Palmaram: in illa enim Christus cum triumpho inductus fuit a populo in Jerusalem quasi rex et Messias; at quinto deinde die ab eodem vocefante: Crucifige, crucifige, postulatis fuit ad crucem. «Videat, inquit, secularis anima, videat, et intelligat quoniam extrema gaudii luctus occupat, etc. Unde et processions gloria voluit sublimari, qui paulo post sibi noverat imminere diem ignominiosissime passionis. Quis ergo sperare jam debeat in incerto gloriæ temporalis, cum vi-

deat in ipso quoque, qui peccatum non fecit, creatore temporum, et conditore universalis, post exaltationem tantam, tantam nihilominus humiliationem sequi? In eadem enim civitate, a plebe eadem, et eodem tempore nunc quidem processions gloria, et divinis est laudibus honoratus; post modum vero interrogatus contumelia et tormento, et cum sceleratis reputatus. Hic est transitorius finis lætitiæ, hic fructus gloriæ temporalis. Propterea prudenter orat Propheta: Ut cantet Domino gloria ejus, et non compungatur, id est processionem habeat, quam passio non solvatur.»

Omnia ergo mundi gaudia antecedit dolor, comitatur dolor, terminat dolor. Sane Carolus V, præpotens et felix Imperator, cum Bruxellæ suas ditiones et regna in Philippum II, filium suum, transferret, coram toto Senatu cum lacrymis professus est, se toto regni tempore nec ad unum quidem horæ quadrantem puram habuisse meramque lætitiā, sed omnem illam multis curis, angoribus, doloribus permixtam, et velut felle copioso inspersam fuisse. Sicut ergo in musica seni graves acutis miscentur et temperantur, itaque moderatam et suavem edunt concentum: sic Deus prospera adversis, læta tristibus miscet et temperat, ut homo suavem temperantiæ, patientiæ, spei et orationis edat concentum. Unde S. Ambrosius, lib. I De Cain et Abel, cap. iv: «Deus, ait, delictis et gaudiis nostris ponit modum, ne supra alveum effusus rationem obruant.» Hæc prima est causa. Secundam dat S. Augustinus, serm. 29 in Matth.: «Ideo, ait, Deus felicitatibus terrenis amaritudines miscet, ut illa queratur felicitas, cujus dulcedo non est fallax.» S. Chrysostomus vero, hom. in Psalm. cxxii: «Ideo, ait, Deus nec homines semper dimittit in tristitiis, ne deficient; nec in quiete et prosperitate sinit, ne fiant socordiores; sed mutationibus ac vicissitudinibus eorum salutem evariat.» Denique sicut mel senescens instar fellis amarescit, sic et voluptas. «Mel omne vetustum redditur coctione amarum; neque id mirum, cum vel citra cocturam tempore amarius ex dulciori reddatur,» ait Galenus, De Antidotis, post initium.

Conclusio ergo sit: Vita humana est continua tragedia, cuius catastrophe et finis in luctum desinit, præsertim in morte. Porro sicut tragedia triplex est argumentum, scilicet terribile, mirabile et miserabile, idque ob triplicem finem et affectum, quem in auditore excitare satagit, nimirum per terribile terrorem, per mirabile admirationem et venerationem; per miserabile compassionem, ut docet Aristoteles in Poëtica: sic pariter triplex hoc objectum spectat tragedia vite humanæ, ad eundem triplicem finem et affectum a Deo ordinata, ut patet inferius: tragiedi enim ælorum, imo nostræ, casus primo, nos deterrent a voluptate, que eorum est parens; secundo, ergo venerationem Numinis injiciunt ac iudiciorum ejus

admirationem; tertio, compassionem, ut mirabilium tragice vite compatiatur consolando et medelando quoad possumus. Hujus ergo Salomonis sententiæ exempla et viva specula sunt tragici eventus, et neees potentum et felicium hujus sæculi, ut Cyri, Alexandri, Darii, Pompeii, Julii Cæsaris, Noronis, Vitellii, Gallie, Juliani, Valentis, etc., ad divitis Epulonis, Lucæ xvi, 22.

Porro Septuaginta vertunt, in lætitiis non admiscetur tristitia, novissime autem in luctum vadit; Scholiastes, et extrema ejus lætitiā mala. Quæ lectio directe adversatur Hebræo, Chaldæo. Yulgatæ Latine ceterisque omnibus; quare videtur in ea irrepisse negatio non: illa enim sublata eundem reddit sensum, quem Hebræa et Vulgata; si tamen eam cum *non* tueri velis, ut ceteris congruat, sic explicæ, q. d. Licet subinde, quantumvis raro, lætitiā sit pura, ut ei non miscetur tristitia, tamen illi non precluduntur, nec incombendum quasi semper duritura, quia mox ei succedat tristitia. Aut, ut Auctor Catonæ Græcæ, qui sic legit, plena lætitiæ nullus admiscetur meror, extrema autem gaudii luctus excipit; sique explicat: Sapiens, ait, agit de ea lætitiā que in futuro sæculo iustus obtingit: illa enim plena est et omnis tristitiæ exors. Gaudii autem extrema presentis vite iunctudinem appellat, q. d. In celo duntaxat est plena meraque lætitiā, in terra autem omne gaudium desinit in luctum, ideoque in celis est felicitas per omnia felix; in terra ætitem felicitas infelix ac misera, ac felix miseria, et infelicitas.

14. Vitis suis replentur stultus (Hebræice, aversus corde; Vatablus, perversum cor; alii, retrocessio cordis), ET SUPER EUM ERIT VIR BONUS, — q. d. Stultus, id est impius, ad tempus pascitur suis opibus et voluptatibus; ac eum superat vir bonus, quia pascitur bonis solidis et æternis, que certa fide et spe apprehendit. Unde Chaldeus vertit, vis suis saturabitur qui est aversus corde suo, et vir bonus saturabitur timore suo. Timor enim annexam habet fidem et spem quibus pascat et saturat iustus. Septuaginta, vis suis saturabitur melle corde (S. Hieronymus Contra Iulianum: Legit, tenerarius), a cogitationibus autem vir bonus. Iustus enim gaudet sua fide et spe, ex eaque expectat salutem æternam: stultus vero suis voluptatibus se opplet et inebriat; at his non potest solide saturari, præsertim quia mox post eas expectat famem æternam. Noster Salazar per stultum, vel, ut Chaldeus, *evanidum corde*, accipit superbium; per virum bonum, vero, humilem, q. d. Superbus sua superbia replentur, id est plena superbie suæ penas debet; A humilis humilitatis suæ præmium feret, ac præferetur superbo, illumque sibi subijcet (1).

(1) Mænor scribens in posteriori membro מַתְּלִיךְ (quod legisse videtur Arabi interpretis) vertit, vis suis, id est factis suis, saturatur aversus corde, cuius animus aversus est, defectus a Deo; et factioribus suis vir bonus

Porro Cajetanus sic vertit, *vis suis saturabitur egressus a corde, et de foliis suis vir bonus* (Hebraicum *וְיִשְׁבֹּר מִלִּבּוֹ וְיִשְׂבֹּר מִלִּבּוֹ וְיִשְׂבֹּר מִלִּבּוֹ*), et *super, ut vertit Noster, significat*, sique explicat: qui extra se ad externas delectas egreditur, satiabitur suo egressu, id est ejus penas luet, quia deliciis saturabitur usque ad nauseam; mox enim illi ipsi verterentur in taedium, ut pulchre docet S. Gregorius, hom. 36 in *Evangel.* « Et de filiis suis vir bonus, » repete, *saturabitur*, id est, ait Cajetanus: « Vir bonus habitans se ipsum non solum fructibus, sed etiam frondibus saturatur, quia justis omnia cooperantur in bonum, juxta illud *Psal.* 1: Et folium ejus non defluet. » Ubi Theodoretus: « Folia et flores, ait, sunt spes beatitudinis, fructus est ipsa beatitudo; quia sicut folia et flores praenuntiant fructum, imo eos pariunt et causant: sic pariter spes praenuntia est beatitudinis, eamque efficit et causat. Rursum folia significant modestiam et decorem conversationis externae, ait Origenes in *Psal.* 1: hic enim instar foliorum tegit, ornat, servat et auget decorem fructuum, id est virtutum menti interiorum. Jam sicuti vermes omnes, qui foliis vescuntur, nendo fila conficiunt, ut erucæ, bombyces, etc., testibus Plinio et Aristotele; imo bombyces ex foliis mori fila sericunt, quibus tandem sese involventes emoriuntur, quæ calore veris reviviscentes fiunt papilionem, evolvantque in cælum: sic pariter ex modestia, decore conversationis, ac gratia sermonis et edificationis iustus sibi net fila spei celestis gloriæ, quibus immoriens ac in resurrectione reviviscentes evolabit in cælum. Unde S. Basilii, homil. 8 *Hexamer.*, docet transformationem bombycis expressum esse typum resurrectionis nostræ. Porro spes recte comparatur filo, et ab Hebræo vocatur *תַּחַת* *tichia*, id est extensio, sive filum extensum, quia sicut filum et funiculos inde contortos extendimus longissime, nosque rebus remotissimis alligamus et astringimus: sic pariter per spem, quam ad Deum et ad cælum extendimus, Deo et oculo nos alligamus et astringimus. Spes ergo est *tichia*, id est filum, et linea longæ expectationis, qua se animus sperantis ad rem speratam extendit et prolongat, dum ad eam sperando anhelat, itaque quasi eam sibi copulat, ut dixi *Osee* 11, 13.

10. INNOCENS CREDIT OMNI VERBO: ASTUTUS CONSTAT GRESSUS SUOS. — S. Ambrosius, lib. III *De Officiis*, cap. 1, cujus verba translata sunt in Jus Canonicum, et habentur 22, *Quæst.* IV, cap. finali, *pes* innocens accipit justum, simplicem et candidum, qui ex candore suo alios metiens, facile cuivis fidem adhibet, nec mali est suspicax, qualis fuit Josue, qui Gabaonitis mentientibus se longe dissitos esse, credidit, cum disque fœdus præter Dei voluntatem inivit, *Josue* IX. « Et quia, ait, adhuc erat ignarus locorum, atque incolarum

sciat. Quisque factorum suorum percipit fructum, et amplius et justus.

inseus, non cognovit fraudes eorum, neque Deum interrogavit, sed cito credidit. Adeo sancta erat illis temporibus fides, ut fallere aliquis posse non crederetur. Quis hoc reprehendat in Sanctis, qui cæteros de suo affectu aestimant? Et quia ipsa amica est veritas, mentiri neminem putant, fallere quid sit ignorant; libenter credunt quod ipsi verbo, nec possunt suspectum habere quod non sunt. Hinc Salomon ait: Innocens credit omni verbo. Non vituperanda facilitas, sed laudanda bonitas. Hoc est innocens esse, ignorare quod noceat; et si circumscribitur ab aliquo, de omnibus tamen bene judicat, qui fidem esse in omnibus arbitratur. »

Subdit S. Ambrosius, Josue, deprehensa Gabaonitarum fraude, pacem quam eis dederat non revocasse: « Ne, dum alienam perfidiam arguit, suam fidem solveret. »

Verum pro innocens hebraice est *פֶּתִי* *peti*, id est parvulus, inexpertus, imperitus, insipiens, cui quidvis facile persuadet, cujus hic nimia facilitas et levitas ad credendum quilibet laxatur. Unde Aquila vertit, *parvulus, id est delinquis, parvulus credit omni verbo, astutus intelligentia utitur*; Symmachus, *parvulus, aut puer*; Chaldeus et Tigurina, *insipiens*. Unde Beda: « Hanc innocentiam vetuit, ait, et hanc habere docuit astutiam *Joannes epist.* I, cap. IV, cum ait: Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt. »

Sensus ergo clarus et planus est, q. d. Rudis, inexpertus et insipiens facile credit omni verbo, ac proinde credit cuilibet suggestioni, impulsui et consilio, quod ei datur a quolibet, etiam fraudulentum et inimicum, quo fit ut sint se ducei in suam perniciem et ruinam; at vero astutus, id est cautus et prudens, non credit omni verbo et consilio, sed considerat gressus suos, ubi sollicit prudenter et secure actionis suae pedem figat, ne ubi in serobem aut fossam temeritatis et perditionis corruat; quare caute bonum consilium a malo diducit et discernit. Unde Syrus vertit, *astutus discernit bonum a malo*; Chaldeus, *attendit ad bonum suum*. Hebraicum enim *אָסוּר* *asur*, id est gressus, alludit, imo quoad themea idem est cum *אָסוּר* *oscer*, id est beatitudo, felicitas, successus rectus, bonum hominis. Hoc videtur voluisse Septuaginta dum vertunt, *simplex credit omni verbo*; *astutus autem vadit in penitentiam*, q. d. Astutus praevidet penitenda, id est malum ex verbo et consilio, quod ei perperam suggerit, secuturâ, quare eorum quos, si id sequeretur, peniteret; quare eorum præsciis dicit: Ego tanti penitere non emo, non credo, non sequor illud consilium, quia doctet me ad seram penitentiam; damno nimiam credulitatem, quia ejus comes est penitentia. Hoc significat Hebraicum *בִּינִי* *abin*, id est considerat, intelligit, praevidet, quid scilicet *בִּי* *bin*, id est inter bonum et malum consilium vel iter iteris. Opponit ergo *פֶּתִי* *peti*, id est mollem et

flexilem ad credendum, *אָרֻם* *arum*, id est cauto et cordato, qui nil credit nisi bene examinatum; nam, ut ait Adagiographus: « Cupresso non inascuntur vermes propter amaritudinem, nec buxo propter duritiam: ita pestis adulationis fugit severa et tristia, ingenia mollia captat et facilia. » Et Seneca: « Et omnibus, ait, et nulli credere vitium est; alterum honestus dixerim vitium, alterum tutius. » Tam enim nimia tarditas ad credendum, quam nimia levitas in vitio est. Illa est haereticorum, qui nihil credunt, nisi quod vel oculis vident, vel mente comprehendunt, de quibus exstat liber *De Arte nihil credendi*; hæc puerorum est et levicolorum.

Paulo aliter Septuaginta vertit et explicat auctor *Catenæ Graecor.*: « Simplex, ait, credit omni verbo; quin astutus quoque, qui citius creditit quam oportuit, penitendine ducitur; » sique explicat: Ergo omni verbo credere amentia est? est omnino. Qui, ait, consilio et ratione omnia agit, is detrimenta illa, que incantans et precipitibus accidere solent, facile evadit. At vir simplex (cujusmodi est, qui post primam imaginationem statim concludit, aut que superficie tantum tenus audit, et vestigio credit) levis et imprudens est. Imo vero prudens quoque, si prime impressioni fidem modo habuerit, non raro decipitur, adeoque penitentia ducitur.

Denique hæc sententia generalis est, unde variis applicari potest: primo, his qui credunt adulatoribus, ideoque pluris sese estimant quam revera aut secundo, his qui credunt suggerentibus mala consilia; tertio, his qui credunt detractoribus; quarto, his qui credunt temerariis suis imaginationibus et suspitionibus, ut faciant melancholici, cum his resistere deberent, sibi que dicere: Hoc suggerit melancholia, non veritas; ergo triste et falsum est, non lætum et verum. Ita suadet Seneca, lib. II *De Ira*: « Nihil, inquit, nisi quod in oculos incurrit manifestamque erit, credamur (de alienis vitis), et quoties suspicio nostra vana apparuerit, objurgemus credulitatem. Hæc castigatio consuetudinem efficit non facile credendi. »

Salomonem sequitur Siracides, *Eclii.* XIX, 4: « Qui cito credit, levis est corde, et minorabitur; » vide ibi dicta. Porro quam adultores sint mendaces et fallaces, ut eis credere non liceat, docet Alanus, lib. *De Complemetu naturæ*: « Hi, ait, sunt principum laterales, palatini canes, adulationis artifices, fabri laudis, signi falsitatis; hi sunt qui magniloqua commendationis tuba in divitum auribus insonant, qui ut emungant munera, caput divitis oculo adulationis inungunt. »

Hanc noemen pulchro hovis et porci apologet illustrat Cyrillus, lib. I *Apolog. moral.* cap. XI, cujus titulus: *Diligentiore ruminatio omnia digerens priusquam opus*. Apologus sic habet: « Post aliquantulum sumpti cibi digestionem, denovo bos ipsum ad fauces revocans, cum recum-

bens ruminare, porcus hoc aspiciens ad eum accessit, et dixit: Quid est hoc quod agis, cornute? cui ille: Rumino, ait. Tunc porcus: Paulo ante tam onerosum jugum deposuisti, cur modo non quiescis? Nonne semel satis est masticasse? Ad hoc hovis ita fertur dixisse: Ulrike, mi frater si romanos, nequamquam ita sentires. Ubi, quæso, situs est alimentis sensus? nonne in fauibus? Propterea quanto diligentius ocellum masticamus, tanto amplius ejusdem saporem percipimus, et per judiciale gustum vehementius delectamur. Certe molares dentes duplices natura provida fabricavit, ut masticatio major adsit; et gustandi sensus providenter est collocatus in ore, ut delectatione cibum diutius suis fauce teneamus. Quin et quando rumino, melius digero, et alimentum magis deperatum assumo. Tunc porcus his auditibus adjunxit: Quis ruminare te docuit? Cui ille: Nimirum ars illa me hoc agere erudit in corpore, quæ sapientem edocuit ruminare in mento. Prudens enim subtili meditatione ruminat quæcumque dicit, aut agit. Quapropter digesta quidem loquitur, et probata similiter operatur. Ad quid enim communicatum est homini clarum rationis consilium, et carissimum illi concessum est meditationis bonum? nonne ut his salubriter in rebus agendis utatur? Unde præmeditationis masticatio semper præponenda est in cunctis actibus humanis. Qui sicut sapientia gubernantur, ut plurimum magis digesta, et puriora studia sectantur. » Adhuc deinde scipius idem esse expendendum, idque probat ex quatuor cibi digestionibus: « Nec semel satis est, ait, rem agendam videre, sed necesse est subtiliter eam pluries ruminare; sicut quatuor digestionibus cibi præcoquitur, ut inde membris purior tribuatur. Omnis enim cibus, antequam animæ uniatur, quatuor digestionibus præpurgatur. Primum vadit ad stomachum, et ibi digeritur, et purum ab impuro sequestratur, et quod impurum est, per secessum emittitur. Deinde purum derelictum ad hepatis transmittitur, ubi digeritur, et fit sanguis; et purum iterum ab impuro sequestratur, atque impurum per urinam emittitur. Deinde purum derelictum a renibus atrahitur, ubi tertio digeritur, et iterum sequestratur purum ab impuro, impurumque per sudorem et sputum emittitur. Deinde purum derelictum per membra spargitur, et in membris quarto digeritur; et rursum purum ab impuro sequestratur, et illud impurum, quod quasi purum est, in vasis spermaticis asservatur, et in generatione emittitur; purissimum autem derelictum in membrorum substantiam conversum, demum animæ copulatur, factum vivum et substantia vite. Unde nulla cibi impuritas ad animam accedit, nisi cum quater cibus ab omnibus impuritatibus sit expurgatus. Tu ergo, carissime, qui non ruminas, impurissimus alimentum, et propter hoc divina lege animal judicaris. »

mundum. Quibus auditis, erubescens porcus dis-
cessit. »

PRO DOLOSO NIHIL ERIT BONI : SERVO AUTEM SA-
PIENTY PROSPERI ERUNT ACTUS, ET DIRIGETUR VIA
EUS. — Hæc gnome non est in Hebræo, ideoque
in versibus numerum non habet, sed copulatur
numero versus precedenti. Transcripsi eam
Noster ex Septuaginta, qui eam collocarunt in
capite precedenti, ubi eam explicui.

16. SAPIENS TIMET, ET DECLINAT A MALO : STULTUS
TRANSIIT, ET CONFIDIT. — Pro *transiit* hebraice
est מִתְּלַבֵּר *mitalber*, quod tam irasci quam transi-
re et transilire significat; unde Tigurina verit,
stultus, cum est transgressus, confidens est; Vatablus
vero, stultus irascitur et confidit, q. d. ait: Stultus
domachatur contra legem Dei, et confidit quando
perpetuus agit (1); et Chaldæus, stultus fervet in
stultitia, et confidit in ea. Septuaginta autem in
suo codice pro מִתְּלַבֵּר *mitalber* per metathesin
habuerunt מִתְּלַבֵּר *mitalber*; unde vertunt, מִתְּלַבֵּר
מִתְּלַבֵּר, id est, miscetur iniquo: « Sapiens, in-
quirit, timens declinat a malo; imprudens
autem sibi fidens miscetur iniquo; » et Syrus,
commiscetur in eo confidenter; Auctor *Cateæ Gre-
corum*, qui sibi confidit iniquitate pollutus. Accedit
S. Hieronymus *Contra Iulianum*: « Sapiens,
ait, timendo declinat in malum; stultus confi-
dens miscetur ei; » et Lucifer Calaritanus in
Apoc. pro S. Athanasio: « Stultus timendo decli-
nabit in malo; insipiens autem miscetur confi-
dens iniquo. » Verum pro in malo legendum
videtur a malo, ut habent cæteri codices Græci
et Latini. Eodem rectè terna hæc versio, q. d. Sa-
piens timet penas et supplicia, ideoque declinat
a malo, et calamitatis se subtrahit: at stultus ira
excandescens transiit leges et iura, miscetque
se in iniquis hominibus et actibus temerariis,
confidens nihil inde sibi mali eventurum. Imo se
dominaturam tam legibus quam hominibus,
quocirca in graves litium tricas, aliasque calami-
tates et penas seipsam coniecit. Unde R. Salomon
hebræum מִתְּלַבֵּר *mitalber*, id est confidit, verit, labi-
tur et in terram decidit; sed perperam, ut patet he-
braice peritis. Sic Rezzius, frater Romuli, primos
Romæ motus temere transiit; sed temeritatem
hanc luit morte, a fratre Romulo capite plexus.
Unde Hugo: « Stultus, ait, est velut equus effrenis
et excoletus, qui nihil timet, quia nihil videt;
unde vulgo dicitur nihil esse audacius equo
exco. » « Timor enim est frenum animi exultan-
tis, » ait S. Basilus, quia oculatus prospicit futuras
calamitates sibi ex malo obventuras; quocirca eas
timens a malo abstinere. Sicut videmus eos qui
natura sunt frigidi, ideoque timidi, cavere sibi a
periculis, in que improvide se conieciunt præ-
fervidi, audaces et præcipites. Multo magis id fa-
cit timor Dei, qui longe maiora gehemæ damna
sibi ex peccato obventura providens, omni stu-

(1) Eodem, Alii, stultus insolenter se gerit, et securus est.

dio peccatum fugit, ne in tanta incendia ultro
conieciat. Sic et Beda: « Sicut stulti, ait, est de sua
alacritate confidere, torrentem rapidum vel voragi-
nem latiore saltu velle transire; sapiens
autem ad planum, vel pontem divertere: ita qui
peccatum, quantum valet, declinat, timens non
involvitur malis, sapiens est; stultus autem ille,
qui contemptum peccat, blandiens sibi, quia ante
posteriori tempore penitentiam agere commiso-
rum, aut si repente moriatur, fortiter penas in-
feri sufferet. » Denique Glossa interlinealis sic
explicat: « Sapiens penas timet, stultus de impu-
nitate confidit. »

17. IMPATIENS OPERABITUR STULTITIAM : ET VIR
VERSUTUS ODIOSUS EST. — Hebraice, *brevis*, vel
arcus naribus facit stultitiam: et vir cogitationum
odietur. Brevis naribus est מְצַרְצַר, id est velox
ad iram: sicut longus, vel latus naribus vocatur
מְצַרְצַר, id est longanimis et tardus ad iram;
hoc enim signum est lenitatis, illud cholerae, imo
et causa, quia in eo qui latus habet nares, facilius
spiritus et cholera expirat; cum in eo qui
arcatus habet nares, stringatur et comprimatur,
itaque cum faciat cholericum, ut dixi *Exodi*
cap. XXXIV, vers. 6.

Pro vir versutus hebraice est אִישׁ מְצַרְצַר *is me-
zinnot*, id est vir cogitationum, molitionum, ma-
chinationum, id est vir cogitabundus, multa ma-
chinans et moliens. Sed quia id varie fieri po-
test, hinc varie hic vertitur. Primo, Chaldæus
accipit lentum et tardum: « Qui preceps, ait, est
in spiritu suo, reputatur stultus, et odio prose-
quitur differentem consilium suum, » scilicet
lentum et morosum, præsertim qui dilata ira fu-
rorem compassit; iracundi enim oderunt frigi-
dos, tardos et moderatos, quasi sui dissimiles,
suaque ira et precipitatione obstantes. Rur-
sum, vir cogitationum, ait Vatablus, est vir
qui semper cogitat et nihil agit, puta otiosus,
quem quasi pigrum, inertem, et inutile terre
pondus, omnes oderunt.

Secundo, Septuaginta per virum cogitationum,
sive cogitabundum, accipiunt virum prudentem;
unde vertunt, *impatiens agit cum temeritate; vir
autem prudens multa suffert*; Auctor *Cateæ Gre-
corum*, multa dissimulat et sustinet. Videntur ipsi
in suo codice legisse אִישׁ מְצַרְצַר, id est suffert,
tolerabit, pro quo Noster et cæteri, inserta litera
na, legunt אִישׁ מְצַרְצַר, id est audierit. Tigurina
accipiens אִישׁ מְצַרְצַר (has enim litteras inter se com-
mutant Hebræi), et pro אִישׁ מְצַרְצַר legendo אִישׁ מְצַרְצַר, puta
pro אִישׁ מְצַרְצַר legendo אִישׁ מְצַרְצַר, id est time,
id est mulabitur, verit, iracundus designat stulti-
tiam; qui autem circumspexit est, alter agit. Porro
Septuaginta sic explicat, sicque eis Vulgata
Latinam adaptat noster Salazar: Differentiam,
inquit, inter imprudentem virum, et eum qui
prudenter pollet, describit Salomon. Ille enim ex
ira multa committit temeraria et absurda, hic
vero multa patitur; ille infert damna, hic susti-

net; ille ictus et plagas aliis infligit, hic excipit;
ille irrogat iniurias, hic ab aliis illatas non de-
recreat. Ad hunc sensum revocanda est translatio
vulgata: « Impatiens operatur stultitiam, » id est
stultissime irascitur ac sevit; « et vir versutus
odiosus est, » is nimirum qui ex versutia et caliditate
laudabiliter iram cohibet, et illatas sibi
iniurias et contumelias æquo animo perfert, in-
visus est eisdem stulto, etc. Verum hic sensus vi-
detur coartior. Ergo

Tertio, plane et genuine Noster per virum cogi-
tationum accipit versutum, qui scilicet mente
versat artes et fraudes, ac per dolos machinatur
aliis mala, ut odium, vel malitiam suam in eos
data occasione exprimat; versutus enim vocatur,
qui mentem ad malitiam convertit, vel qui
inconstruunt quodam animi motu huc atque illic
varie et simulate fertur. Unde Festus: « Versuti,
ait, dicuntur, quorum mentes crebro ad ma-
litiam vertuntur. » Et Cicero, libro III *De Natura
Deorum*: « Versutos eos appello, quorum celeriter
mens versatur. » Versuto affinis est versipellis,
qui scilicet facile vertit pallem, hoc est vultum,
et quomodolibet faciem mutat, puta callidus,
simulator, veterator. Opponit enim Salomon iracu-
ndum, qui statim iram suam prodit per signa
et verba impatientie, versuto, qui iram callide
premit, et ad tempus dissimulat, quæritque no-
cendi et ulciscendi se opportunitatem et modum.
Impatiens enim illico bilem evomit, tantumque
in eo peccat, quod iram stulte promittit et prodit
per clamores gustusque inconditos; unde ab eo
parum, vel nihil, ubi jam ira deserbit, tibi me-
tuendum est: tantum furenti ad momentum cede
et sile. Iracundos enim, ait S. Gregorius, III
part. *Pastor*. admonit. 17, « melius corrigimus,
si in ipsa ira sue commotione declinamus; per-
turbati quippe quid audiant ignorant, sed ad se
reducti tanto libentius exhortationis verba recipi-
unt, quanto se tranquillius toleratos erubescunt. »
Ad versutus dissimulat iram, simulat amicitiam,
coquit versutique animo dolos, quibus te
ineautum, cum minime putabis, opprimet: hic
ergo tibi metuendus est. Ira enim et excandescen-
tia impatientis similis est flammæ, que accen-
sa ardore suo illico seipsam consumit: odium
vero versuti simile est carbonibus ignitis, sed
cinere obtectis, quos cum imprudens teligeris,
ab igne latente adureris (1).

Rursum, impatientis similis est cani latranti, sed
non mordenti; versutus vero similis est serpenti
cui latranti, sed secreto mordenti. Proverbium
ergo hoc monet nihil agendum pro iram, multo
minus pro odium et dolum. « Ira enim est mo-
mentanea Insania, » ait S. Basilus, hom. *De Ira*.
Et S. Chrysostomus, homil. *De Mansuetudine*:
« Equis, inquit, videns hominem ira fure, du-

(1) Sensus est, et ira propro et insidiosus rem male
cedere: illum enim stulte agere, hunc exosum esse.

bitaret vel demonio agitari miserum, vel volun-
tarie in tantam insaniam prostrare? Ira volun-
tarius diæmon, optata insania mentis, est defectio.
Dolus vero et odium obstinata est insania, obsti-
natus demon. Non ergo, « ait auctor serm. Ad
Frates in eremo, » apud S. Augustinum, tomo X,
serm. 23, habeamus cor intinctum odio, ne filii
Judæ proditoris simus, ne cum eo suspendamur,
et a diabolo pariter cum eo trahamur ad tartara.
Qui odium in corde portat, secundum diabolum est;
et qui pacem impedit, Antichristus est; et qui pa-
cem ordinat inter fratres, revera filius Dei est. »

18. POSSIDEBUNT PARVULI STULTITIAM, ET EXPER-
TABUNT ASTUTIAM. — Pro *possidebunt* he-
braice est מְלִיץ נַחֲמָה, id est *heredabantur*, ut
vertunt Aquila, Symmachus, Theodotus et Syrus.
Que vox significat primo, parvulus, id est insi-
pientes, quos innatam habere stultitiam, ait
Vatablus, ut eis propria quasi dos, hereditas et
peculium esse videatur; secundo, eos non sinere
se avelli a stultitia, sicut hæres non patitur se
divelli a sua hereditate; tertio, illos stultitia
gaudere, pasci et frui, velut opinio suo prædico;
quarto, illos stultitiam suam alii communicare,
sicut dives bona agris aliis communicat. Unde Sep-
tuaginta vertunt, *videntur imprudens malum; astuti
autem tenebunt sensum*. Stultitia enim hic practica
accipitur, puta malum et malitia, sicut ex adverso
sciencia vel sapientia accipitur pro bono, ipsaque
bonitate et virtute. Porro *videntur* auctor
Cateæ Grecorum tripliciter explicat: « Opponit,
inquit, malitie sensum; malitia autem opponit
virtuti: sensus itaque hoc loco significat vir-
tutem. Malitiam, inquit, quasi quoddam delicia-
rum obsonium inter se dividunt stulti; nec non
in partes et sortes discidunt, vel dividunt inter
se nequitiam stulti. Nam qui temerarius vel plus
justo audax est, is formidolosus non est; neque
qui palpo vel adulator est, is quoque superbus
est. » Alius ibidem sic explicat: « Idem stultitiam
de cæteris similibus oppositis visis. Insipientes
dividunt inter se malitiam quasi communem
thesaurum, quandoquidem et sese mutuo odio
habent, et se invicem mordent, et injuria affi-
cunt, et sibi mutuo invident; et ita malitia ex
æquo quodam modo inter se partita contra se
invicem insurgunt. Justi autem sensum obtinent,
quia omnibus sensibus imperant, eosdemque in
officio accurate continent, ne videlicet per vi-
sum, vel auditum, aut olfactum, aut gustum, aut
tactum, aut per verba, aut facta, aut cogitata aliquid
committant quod Deum offendat, adeoque
caelesti regno indignos sese reddant. »

Mystice, Hugo: « Sapientes, ait, hujus mundi
odios parvuli appellantur a Sanctis, qui quasi
parvuli pueri abecedarii seu elementarii, in libro
universi pulchritudinem creaturarum, que sunt
litteræ hujus libri, admirantur et stupent; sensum
autem earum, scilicet Dei potentiam, sapientiam,
bonitatem et alia attributa omnino non capiunt. »

Porro « expectabant astuti scientiam, » hoc est, prudentes studebant scientiæ et virtuti, patienter expectantes studii et laboris sui fructum, ut sollicitæ scientiæ et virtutis perfectionem assequerentur, possident et teneant, ut vertunt Septuaginta, adeo ut eam in alios effundant. Unde Syrus verit, *prudentes dividunt scientiam*, sicut divites pauperibus, et parentes filiis dividunt panem et escam.

Pro *expectabant* hebraice est יִחְדְּרוּ *iahdru*; quod proprie significat cingere et coronare. Unde Thaldaeus verit, *corona justorum est scientia*; et Salomon, *astuti capiti suo scientiæ coronam necent*; Aben-Ezra, *sapientes scientiæ diadema acquirunt, et ad honores exherentur*; Vatablus, *solertes coronabunt se scientia*; Pagninus, *coronabuntur scientia*; alii, *coronabunt scientiam*; alii, *coronabunt alios scientia*. Ternas hæc versiones apposite et sapide explicat Baynus, Vatablus, Jansenius, Cajstanus, et ex iis noster Salazar. *Prima* est, ait: « Astuti imponent sibi coronam scientiam, » id est sola virtutis et honestatis cognitione gloriabuntur et efflentur, et quasi corona redimunt regis aliis imperabunt. Vel aliter: Eam cognitionem veluti coronam quamdam excipient, qua sui ipsorum reges et imperatores constituentur ad moderandas animi vires. *Secunda* est: « Astuti coronabunt scientiam, » q. d. plurimos quidem ad veræ sapientiæ studium adducunt, ut jam non destituta, sed plurimorum discipulorum turba cineta et coronata videatur. Vel, « coronabunt scientiam, » hoc est nobilitabunt illam, gloria et splendore donabunt. Nam, cum sapientes ob sapientiæ suæ vim coronam, honores atque imperia forte adepti sunt, non tam ipsi quam eorum sapientia redimuntur et coronantur. Sic enim vulgo litterarum et sapientiæ præmia et ornamenta dicimus ea que litteratis et sapientibus conferuntur. *Tertia* est: « Et astuti coronabunt alios scientiam, » id est, non modo sibi ipsis sapienter, sed etiam aliis, quos simul sapientia condecorabunt et honestabunt.

19. JACEBUNT MALI ANTE BONOS, ET IMPII ANTE PORTAS JUSTORUM. — Pro *jacebunt* hebraice est יָרָדוּ *yardu*, id est *incurvabuntur*; Septuaginta, *id est*; Syrus, *cadent*; Chaldaeus, *currunt mali coram bonis, et impii obstupescunt in portis justorum*. Id ita fore in futuro ævo censent R. Salomon, Beda et Hugo: tunc enim dives Epulo, ante cujus mensam jacuit pauper Lazarus, jacebit ante pedes Lazari; Nero confusus jacebit ante pedes S. Petri et Pauli; Trajanus infelix proumbet ante pedes S. Ignatii, Decius ante pedes S. Laurentii, Dacianus ante pedes S. Vincentii, etc. Verum esto universum et maxime id futurum sit in venturo sæculo, tamen in hoc quoque non raro fit ut Deus pios exaltet, impios humiliet, cogatque eos supplices fieri piis, eorumque open implorare. Sic de impiis et de idololatriis Gentibus Ecclesiæ subdiciendis vaticinatur Isaias, cap. XLIX, 23: « Erunt reges nutritii tui, et reginæ nutrices

tuae, vultu in terram demisso adorabunt te, et pulverem pedum tuorum lingent. » Sic Diocletianus et Maximianus jacerunt ante pedes Constantini Magni; Eugenius, Maximus ceterique tyranni ante pedes Theodosii; Saxones et Saraceni ante pedes Caroli Magni. Sic hodie Calvinisti et haeretici Germaniæ jacent ante pedes Ferdinandi II. clementissimi et piissimi, et quoque a deo beneficii, et felicissimi Imperatoris.

Porro malos subditi bonis ingens bonum est non tantum bonorum, sed et malorum. Boni enim malos sibi subditos cogunt ad fidem, pietatem et salutem, qui alioqui ob suam impietatem ituri erant in gehennam. Hic ergo effectus est amoris, benevolentiae et prædestinationis Dei; sicut ex adverso signum et effectus odii, maledictionis et reprobationis divinæ est, cum sint malos dominari bonis. Unde Septuaginta vertunt, *impii obprobantur, vel colunt portas justorum*, quia penitentia tandem ducti justorum doctrinæ se subdiciunt, ait auctor *Catenæ Græcæ*. Sic Romæ videmus Gentes olim idololatrias, imo peccatores quoslibet, qui penitentia causa ad urbem ventiant, magna demissione et devotione procumbere ad limina Apostolorum, illaque venerari, deo seculari, et profusis irrigare lacrymis, ut a S. Petro Christi cœlique clavigero noxarum veniam, Deique gratiam, qua eis cœlum pandatur, emercentur. Ideoque et Summo Pontifici, quasi Christi Vicario, et S. Petri successori, cervicibus inclinant, et ad ejus pedes se prosternunt, ut absolutionem et benedictionem impetrent.

20. ETIAM PROXIMO (hebraeus et Chaldaeus, *socio*) SUO PAUPER ODIOSUS ERIT; AMICI AUTEM DIVITUM MULTI. — Septuaginta, *amici odio habebunt amicos mendicos*. Loquitur de amicis non veris: hi enim, licet pauperes, amant ob honestatem amicitiae; sed ollaribus, qui amicitiam utilitate meliuntur more vulgi, juxta illud:

Vulgus amicitiam utilitate probat.

Hi enim cum amicitiam non nisi ob commoda, quæ ex ea sperant, colant, amicos pauperes, utpote sibi incommodos, imo onerosos aspernantur, divites vero ambiunt. Odium hic non positivum, sed negativum accipere, ut sit idem quod minor amor, despectus, fastidium; nec enim proprie et positive dives odit cognatos pauperes. « Odiosus » ergo, id est minus dilectus, neglectus, contemptus. Sic dicitur Gen. XXIX, 31, Lia odio habita, id est minus dilecta et neglecta pro Rachele a Jacob, et Malach. I, 3: « Psau odio habui, » id est neglecti; et Joan. XII, 27, jubentur odio habere, id est minus diligere animam, eamque postponere legi divine et amoris Christi. Sic Job et Tobias, ad paupertatem redacti, odiosi fuere suis, etiam uxoribus. Tritum est illud:

Donec eris felix, multos numerabis amicos;
Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Et Maximus, serm. 11 ex Socione: « Delphini, ait, quousque unda subest, navigia comitantur natantes: in litus vero nunquam egrediuntur. Sic adulatores in secunda fortuna manent, in adversa deserunt. » Hoc Cicero, lib. IV ad Herennium, comparat hirundinibus quæ æstate advolant, hieme volant: « Ut hirundines, ait, æstivo tempore prestosunt, frigore pulse recedunt: ita falsi amici sereno vite tempore presto sunt, simul atque fortuna hiemem viderint, evolant omnes. » Unde Epictetus in *Liberatione cum Adriano Imperatore*: « Quid, ait, est homo pauper? quem ut puteum desertum omnes aspiciunt, et suo loco illum reliquant. » Et Martialis:

Semper eris pauper, si pauper es, Emiliane;
Dantur opes nullis nunc nisi divitibus.

Hoc est quod in fidelibus taxat S. Jacobus, cap. II, 2: « Si introierit, ait, in conventum vestrum vir aureum anulum habens in veste candida, introierit autem et pauper in sordido habitu, et intendatis in eum qui indutus est veste præclara, et dixeritis ei: Tu sede hic bene; pauperi autem dicatis: Tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum, nonne judicatis apud vosmetipsos, et facti estis iudices cogitationum iniquarum? » Vide idem.

Mystice, R. Levi et auctor *Catenæ Græcæ*, divitem et pauperem accipiunt non tantum opibus, sed et scientiæ ac eloquentiæ. Docti enim et eloquentes multos habent assecelas, ut ab eis scientiam et eloquentiam addiscant; rudes vero et indisciplinabiles omnes negligunt et vilipenduntur.

21. QUI DESPICIT PROXIMUM SUUM, PECCAT; QUI AUTEM MISERETUR PAUPERIS, BEATUS ERIT. — Noster Interpres in Hebræo pro *pauperis* legit, *אֲנִימִי* *animi*, id est *pauperum*; jam legitur *אֲנִימִי* *animi*, id est *mansuetorum*. Hebræa ergo et Chaldaea sic habent, *spem suam suum peccator; miserescens autem mansuetorum, vel afflictorum, beatitudines illi*, id est, terque quaterque beatus est. Septuaginta, *qui inhonorat pauperes peccat; qui autem miseretur mendicorum, beatissimus*, juxta illud Davidis: « Beatus qui intelligit super egenum et pauperem, » Psalm. XL, 1. Sensus est clarus, q. d. Qui spernit proximum suum egenum, peccat primo, superbia, quia superbe eum despiciat; secundo, immiserordia et inhumanitate, quia indigentem deserit, nec ei in necessitate succurrit; et quia peccat, hinc miser est, et miseriam tuam presentes, tum æternam sibi accersit. Ex adverso, qui miseretur pauperis, opus eleemosynæ præclaram, et quasi divinum facit, ideoque in spe nunc beatus est, seipsa post mortem futurus beatus in cælo. Unde pro *peccat* hebraice est חָטָא *chata*, id est aberrat, deviat, delibet a via, scopo, lege, puta a virtute misericordiæ, a Deo, a cælo et beatitudine, ad quam recta misericordiæ via tendit misericors; alioqui *peccare* latine dicitur quasi *pellicare*, id est cum pellice congressi, vel adulterium

committere, ait Siphonius: inde tamen procreare extenditur ad quodvis crimen, et significat legem quamlibet transgredi, ut hie notat eum, qui violat jura charitatis et eleemosynæ. Hic tamen mystice quoque pellicatum vel adulterium committit, quia opes suas quasi pellicem ita amat, ut malit legem Dei transgredi, quam eas pauperibus, ut lex charitatis jubet, erogare.

Quæres, cur qui miseretur pauperis est beatissimus? Respondeo primo, quia pauperes sunt beati, juxta illud Christi paradoxum: « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum; » hoc regnum ergo utpote suum pauperes dabunt iis quos in hac vita experti sunt beneficos. Beati enim beneficus suis suam beatitudinem communicabunt, eosque pariter beabunt. Quocirca Christus, Lucæ XVI, 9: « Facite, ait, vobis amicos de mammona iniquitatis, ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. » Unde S. Augustinus, *homil. 39* inter 30: « In tali causa, ait, operarius felix vivit, et securus jam moritur, cum quo ambulat patrimonium in immortalæ horreum, in quo debitorum fecit Dominum, dum alterum pavit dando. Nullam poterit incurere perniciem, qui comparaverit eleemosynis pietatem, qui Propheta tale exhibet testimonium: Salva eum, et vivifica eum, Domine, O duplex Propheta beneficium! Salvat pariter, et commendat pariter ut salvetur, quia et ipse salvabit ut vivificaretur, et ipse vitam poscenti donabit in terra. » Et S. Chrysostomus, *hom. 36 ad Populum*: « Ait, ait, vis est eleemosyna, cum multa fiducia suos introducit alumnos; est enim cœli nota janitoribus, sponsalis thalami fores observantibus; quin et venerabilis, et quos sui cultores agnovit, cum multa introducto libertate; et contradicit nemo, sed omnes cedent. »

Secundo, quia « beatus est magis dare quam accipere, » ut ex Christi disciplina ait S. Paulus Act. XX, 35, ubi multa de hac re dixi.

Tertio, quia Christi promissio est: « Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. » Unde S. Augustinus, *homil. 29* inter 30: « Ante fores gehennæ, ait, stat misericordia, et neminem permittit in carcerem mitti » Et S. Chrysostomus, *homil. 33 ad Popul.*: « Melius est, ait, hanc artem dandi eleemosynam scire, quam esse regem, et diademata coronari, etc. Hæc namque te docet quomodo possis Deo similis fieri, quod est omnium summa bonorum. » Et *homil. 36*: « Ait Scriptura: Magna res homo, et pretiosa vir misericors. Hæc major est gratia quam mortuos resuscitare. Multo namque majus est, quam in nomine Jesu mortuos resuscitare, esurientem pascere Christum: nam hie quidem tu de Christo bene mereris, illic autem ipse de te. Ac merces est in bene gerendo, non in bene patiendone. Hic enim, in signis inquam, ipse Deo debes, in eleemosyna vero Deum habes debitorem. » Et *homil. 9 De penitentia*: « Eleemosyna

38-est
res est
beatitudi-
nis.
Prima.

38-est
res est
beatitudi-
nis.
Prima.

regina illa virtutum homines in ipsorum celorum arces celestium adducet, advocati optimi loco fungens. Magna res est elemosyna, præcidi aërem, transit lunam, solis radios cædit, ad ipsum vent celorum culmen, ipsos pertransiens cælos, et Angelorum populos decurrens, Archangelorumque choros, et omnes superiores potestates, ipsi assistit regali throno. » S. Hieronymus, *epist. 150 ad Hediam*: « Vis esse perfecta, et in primo stare fastigii dignitatis, fac quod fecerunt Apostoli; vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et sequere Salvatorem. Non vis esse perfecta, sed secundum vis tenere gradum virtutis? dimitte omnia quæcumque habes, da filiis, da propinquis. »

Quarto, elemosyna nos facit homines divinos, et quasi deos quosdam terrestres; ergo beat facitque beatos. Ita S. Gregorius Nyssenus, *lib. De Beatitudinibus*: « Si misericordis, ait, appellatio Deum decet, ad quid aliud te sermo Christi hortatur, nisi ut Deus fias, tanquam insignitis propria nota detatis. » S. Gregorius Nazianzenus in orat. *De Pauperum amore*: « Nihil tam divinum homo habet, quam de aliis bene mereri, tametsi ille majora, hic minora beneficia conferat, uterque nimirum pro suis viribus. Fac calamitoso sis Deus, Dei misericordiam imitando. » Vide dicta *Vener. cap. xv, 10, et cap. xxvi, 12*, ubi viginti et unum fructus et quasi beatitudines elemosynæ recensui. Vide et Julium Fulcom, *lib. De Dono elemosynæ*.

QUI CREDIT IN DOMINO, MISERICORDIAM DILIGIT. — Hic versus deest in Hebræis et Septuaginta; extat tamen in Bibliis Romæ correctis, ideoque retinendus est, non abolendus, ut volunt Cajetanus et Jansenius, Jam

Primo, Lyranus et Dionysius sic exponunt, *q. d.* « Qui credit in Domino » fide charitate formata, hic « misericordiam diligit; » qui enim per charitatem diligit Deum, eadem diligit et proximum, in eumque misericordiam exercet. Charitate enim diligimus Deum propter se, et proximum propter Deum.

Secundo, Hugo, *q. d.* Qui credit oraculis Dei, quibus in sacra Scriptura ampla misericordibus promissis premia, hic utique diligit misericordiam, ut per eam premia jam dicta consequatur. Inter que nonnulli, ac inter eos noster Salazar, constitunt illud, Deum firmissimo apud se decreto statuisse, ut nullus in elemosynis erogandis liberaliter in peccato mortali impenitens decedat. Cujus rei plura suppetunt exempla.

Tertio, planius et nervosius, *q. d.* Qui credit in Domino, vel, qui confidit in Dei bonitate, qui fiduciam suam in Deo collocavit, qui spes suas in Deum transtulit, certo sperans Deum in se liberalem fore, si ipse se in pauperes liberalem præstet, ac proinde nihil sibi ad vitam necessarium defuturum, quin potius rebus omnibus abundaturum, hic utique misericordiam diligit,

et diligendo exercet, confidens, imo sciens per eam opes ingentes se acquiriturum. Totam enim causam, cur timidi et avari sua non erogent in pauperes, est timor inopie, et diffidentia in Deum: hanc ergo amollit hic Salomon. Hoc est quod ait Apostolus adhortans Corinthios ad elemosynam, *epist. II, cap. ix, vers. 10*: « Qui autem administrat semen seminanti, et panem ad manducandum præstabit, et multiplicabit frugum vestrum, et auget incrementa frugum justitie vestre. » Ubi docuit elemosynam similem esse semini, quod factum in terram, puta in sinum pauperum, centuplicatum regerminat; et citavi verba S. Basilii, quibus elemosynam comparat puteo, qui quo plus exhauritur, eo plus aque purioris seaturit et ebullit.

22. ERRANT QUI OPERANTUR MALUM; MISERICORDIA ET VERITAS PRÆPARANT BONA. — Syrus, *misericordia et justitia faciunt omnia bona*. Pro *errant* hebraice est *הָיָהוּ hitu*, id est deviant, aberrant, scilicet a via virtutis et salutis, instar errorem, vel ovium errantium, juxta illud *Isaie LIII, 6*: « Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit. » Hinc Christus quasi pastor bonus peccatores velut oves errantes in humeros accepit, et in viam salutis reduxit. Aut instar ebriorum, qui cerebro fumis opplole nesciunt gressus suos regere, sed pedibus vacillant, et a semitis deviant in avia aberrant, juxta illud *Isaie xxx, 14*: « Dominus miscuit in medio ejus spiritum vertiginis, et errare fecerunt Egyptum in omni opere suo, sicut errat ebrius et vomens. » Peccator enim velut ebrius suis concupiscentiis vacillat et errat, ac ubique in scopulis impingit. Septuaginta vertunt *ελαττωσεν*, id est errantes, vel erroneos; ac quasi planebe, seu stelle erraticæ, que recta non incedunt uti stelle fixæ, sed lateraliter per gyros oberrant; unde S. Judas in sua *epist. vers. 13*, hereticos vocat a sidera errantia, quibus procella tenebrarum servata est in æternum. »

Pro *operantur* hebraice est *חָשַׁב choshev*, id est qui arant, vel qui fabricant malum, quod Cajetanus exponit, *q. d.* Errant non tantum illi qui manibus operantur malum, sed etiam qui mente illud concipiunt et machinantur. Noster pleonistic vertit: « Qui operantur; » arare enim et fabricare est operari, adeoque præcipua mechanicorum opera sunt aratio et fabricatio, ac machinari est operari: tam enim mens machinatio quam manus operatio operatur.

Igitur Hebræa ad verbum sic habent, *nunquid errant fabricantes, vel arantes, malum? misericordia et veritas fabricant, vel arant, bonum*. Est metaphora ab agricultura, vel ab arte fabrilii. Ab agricultura, *q. d.* Qui operantur malum, male arant et aberrant a via recta rectisque liris et sulcis virtutis, ac delirant, ut ita dicam; quocirca non respondebit eorum arationi et sementi messis, hoc est, non referent præmium, sed poenam et sup-

placium. Ita Aben-Ezra et R. Levi. Ait ergo: Numquid errant qui lapidosum vel spinosum arantes agrum, in eo seminant semina noxia et venenata? quid enim exinde metant nisi spinas, lolium, colocythidas, cæteraque herbas malas et venenatas? *q. d.* Uti que errant, et quidem gravissime. Pari modo gravissime errant, qui in agro pravocordis sui seminant pravas cogitationes, et desideria superbie, iræ, gula, libidinis, etc.; inde enim non metent nisi fastum, lites, rixas, crapulam, fornicationes, adulteria, etc., quibus sibi erubunt malum, puta mortem et perniciem tam presentem quam æternam. Ex adverso, qui in pingui agro boni cordis seminant bonas cogitationes, hi ferent fructum honorum operum, et per ea præmium beatitudinis æternæ. Ab arte fabrilii, *q. d.* Sicut errat peccatorque faber fabricans arma nova et noxia, quia liisem saepe ipse perit et occiditur: sic errant qui fabricant peccatum, quod est quasi gladius occidens animam peccantis. Peccator ergo sibi ipsi mortis et gehennæ adest faber: sicut Cyclops sui interitus sibi fuere fabri, et sicut Perillus inventor et faber bovis avari prius a Phalaride tyranno eidem inclusus et concrematus est; de quo Ovidius in *Arte amandi*:

Et Phalaris tauro violenti membra Perilli
Torquet; infelix imbuti auctor opus.

Errant igitur impii toto cælo, quia fabricando malum culge fabricant sibi malum poenam et gehennam; ex adverso pii fabricando sibi bonum virtutis, fabricant sibi bonum præmii et gloriæ celestis: hoc autem bonum virtutis est vel misericordia vel veritas, id est justitia; omne enim officium virtutis vel est debitum, et vocatur *justitia*, vel indebitum, liberale et gratuitum, ac vocatur *misericordia*, uti jam sæpius monui. Hoc vult Noster, dum vertit, *misericordia et veritas præparant bonum*, scilicet mercedis et gloriæ tam presentis quam æternæ; quia fabricant domos, imo palatia caelestia, juxta illud S. Chrysostomi, *homil. 8 De patientia*: « Æterna sunt tabernacula in cælis, que non tempore cadunt, nec possessores mutant. Hanc in structuram pecuniam impendamus: non architectorum sane, aut operatorum magna nobis fuerit cura. Pauperum manus ejusmodi domos construnt; alandi et esurientes illas ædificant; et ipsa elemosyna artifex est. »

Hinc Septuaginta vertunt, *errant qui fabricant mala: misericordiam et veritatem fabricant boni*. Quod explicant dum subdunt, *non sicut misericordiam et fidem fabricatores malorum; elemosyna autem et fides apud fabricatores bonos*. Sic et Syrus, quasi dicant: Errant qui fabricant mala; quia dum non sciunt, id est non cogitant, non æstimant, non ponderant quantum sit bonum misericordie et fidei, id est justitie, eo neglecto fabricant opera immisericordie, vel avaritie et injustitie, quibus sibi fabricant æquale in gehenna; at vero prohi, quia æstimant et ponderant quan-

tum sit bonum misericordie et justitie, hinc illud exarcent, et fabricant, caventque ab omni immisericordia et injustitia, atque hoc ipso fabricant sibi domos et coronas æternas in cælis.

Porro, quia Hebræi carent casibus, ideoque nomina eorum quovis casu reddi possunt, hinc *pro fabricant, vel præparant, alii vertunt, fabricantibus, vel præparantibus*. Ita Chaldæi, *peccerit, ait, errant, qui cogitant malum; misericordia et veritas his qui cogitant bonum, q. d.* Dei misericordia et veritas, id est fidelitas, misericorditer et fideliter reddet præmium bonis quod promissum, ut, sicut ipsi se misericordes et fideles Deo exhibuerunt, sic vicissim Deum in se misericordiam et fidelem sentiant. Misericordia enim nostra in proximos allicit et provocat Dei misericordiam in nos, ac fidelitas fidelitatem. Ita Jansenius, Baymus et Turgurina que vertit, *an non errant (Nabalus, frustabatur) qui malum machinantur? et benignè et fideliter ager cum his qui bonum moluntur; et Pagninus, misericordia et veritas erit operantium bonum*. Hic sensus est grammaticæ et vocaliter diversus, quoad sensum tamen eodem tandem redit quo prior jam assignatus, ut intuenti patet.

Possent quoque per *veritatem* accipi lumen, quo Deus intellectum bene operantis illustrat, ut magis cognoscat dignitatem virtutis, bonaque ei a Deo promissa, ut ardentius eandem exerceat, juxta illud *Psal. cxviii*: « Declaratio sermonum tuorum illuminat, et intellectum dat parvulis. »

Nota: Error hic, quo errant qui operantur malum, non est speculative, sed practicus, puta est erronea et perversa electio, et operatio mali culpæ, quod secum defert malum poenam. Quare hic error proprie est imprudentia, et imprudens electio, quia malum præfertur bono. Electio autem est actus voluntatis et liberi arbitrii; quare in eo proprie est hic error. Hic tamen error voluntatis ordinarie comitem, imo antecessorem, habet errorem in intellectu peccantis. Subinde enim intellectus errat speculative putans esse licitum, quod est vitium et illicitum, ut patet in his qui peccant ex ignorantia; sæpe tamen non est speculative, sed practicus, puta est dictamen et iudicium practice rationis dictantis, v. g. furi: Hic et nunc tibi furandum est, ut vite et voluptati tue consulas; vel certe est inconsideratio plurimum rationum et molitorum, que possent voluntatem continere et cohibere a peccato. Sæpe enim peccator non habet iudicium explicitum, v. g. Hic et nunc oportet te hoc furti peccatum committere, sed tantum defectum considerationis, quo ita considerat pulchritudinem et commoda pecunie, quam furari intendit, ut parum vel nihil consideret turpitudinem et damna peccati, que huic furto annexa sunt. Unde fit ut pulchritudine et commodis pecunie ab intellectu ea considerata proposita, voluntas abrepta eligat furari, non æstimans damna inde sibi obventura. Hic tamen defectus considerationis ordinarie affert secum ju-

dicium partim explicitum, partim implicitum peccandi. Fur enim, v. g. antequam deceat furari, habet hoc iudicium explicitum: Hic et nunc bonum est tibi accipere hanc pecuniam; in quo interpretative continetur hoc iudicium implicitum: Bonum est tibi hic et nunc peccare et furari, quia hic et nunc accipere pecuniam alienam non est aliud quam furari et peccare. Hoc igitur iudicium practicum de agendis vel appetendis absolute ab intellectu et ratione prolatum cum tali inconsideratione, est actus imprudens, et difformis tam iudicio, quam appetitui recto; quare practice est erroneum, quod proinde sequens et amplectens voluntatis electio pariter erit, sitque erronea. Ita D. Thomas et Scholastici I II, *Quaest. LXXVIII. art. 1. ad 1.* Sic peccavit Adam, Lucifer et Angeli, in quibus nullus erat error, sed clarissima rerum legisque Dei cognitio, per merum defectum considerationis: Ita enim considerarunt suam pulehritudinem, non considerando eam se habere a Deo, ut sibi plus aequo placerint, superbiverint, ac tandem Deo rebellarint. Simili modo peccant, qui peccant ex certa scientia et malitia. Vere S. Augustinus in *Conf.*: «Jussisti, Domine, et ita est, ut poena sibi sit omnis inordinatus animus, etc. Spargis poenales cecitates super illicitas cupiditates.»

23. IN OMNI OPERE ERIT ABUNDANTIA; UBI AUTEM VERBA SUNT PLURIMA, IBI FREQUENTER EGESTAS. — Pro opere hebraice עֲבָדָה *etseb*, id est labor, doctor, cura, sollicitudo, fatigatio, afflictio; radix enim עָבַד *atsab* significat laborare, dolere, excruciaris animo. Pro abundantia hebraice עֲבָרָה *mothar*, id est argumentum, abundantia, superabundantia, excellentia, dignitas, prerogativa. Pro egestas hebraice נֶחֱסֵר *nachsor*, id est defectus, penuria, egestas.

Primo, Pagninus ex Hebræo sic vertit, in omnibus, quibus homo laborat, est dignitas; sed verbum laborum superfluum vere imputatur ad defectum, q. d. Labor homini est dignitas, loquacitas vero est indignitas et egestas. «Homo enim nascitur ad laborem, et avis ad volatum,» *Job v. 7.* Hinc Adam parens omnium nobilium, regum et principum, non tantum post lapsum, sed et ante eum in paradiso positus fuit, ad eum labore suo excolendum, *Genes. II. 15.*

Secundo, Baynus ex Hebræo sic vertit, sieque explicat: «In omni dolore et tristitia, quam secum retinet homo, erit abundantia; et quotidie crescit secreta mestitia, verum per verba laborum dimittitur; hoc est, defectus dolor, et in sinu fidelis amici transfusus mitigatur. Et juxta hunc sensum potest ad confessionem accommodari versiculus; nam revera nihil magis mitigat tristitiam, quam quis concepit de peccatis suis, quam sincera et libera confessio facta in auricula pii sacerdotis. Illa enim verba laborum, confidentis videlicet et absolventis, luctum de peccatis conceptum vehementer mitigant et consolationem adferunt.»

Tertio, Cajetanus vertit, in omni labore erit abundantia; et verbum laborum tantum ad defectum. Et est sensus parabole, ait, quod omnis labor suapte natura parit aliquod lucrum, præter laborem in locutione. Quanto enim magis laborat aliquis ad multiplicanda verba, eo magis tendit ad defectum. Ita quod multiloquium suapte natura non tendit ad lucrum, sed duntaxat ad defectum, et vere sic est. Quoniam auditorio fastidium, sermoni peccatum, et sibi ipsi indignitatem multiloquio parit. Huicque Cajetanus.

Quarto, Noster optime vertit, in omni opere erit abundantia, etc., q. d. Ex quolibet opere et labore provenit emolumentum, rerumque abundantia, at nullus fructus provenit ex inanisermonem. Quamquam in arte quis laboret, insignis laboris fructus constabit; at vero verborum nisi inanitatem et egestatem parit. Ita R. Salomon, R. Levi et Abenezra. Significatur ergo, ait Iansenius, labore ad diligentia opes parari, non garullitate, que ad egestatem et defectum frequenter conducit, quod garulli otio fere tempus transigi sinant. Dicit autem: «In omni opere et labore,» hoc est, per quemvis laborem, aut ejuscumque generis opus, provenit homini abundantia, quia per varia operationis genera divitiæ parantur, per agriculturam, per negotiationem, per artificia, etc. Honestus ergo labor commendatur ut aliis multis hujus libri sententiis, ita et hoc versiculo garullitas otiosa condemnatur. Porro quod ad litteram intelligitur de laboribus corporis et corporali occupatione, mystice de operatione virtutum accipi debet. Nam qui juxta parabolam Evangelii accipit quinque talentis operatus fuerit in eis, lucrabitur et alia quinque omnique habenti dabitur, et abundabit. Qui autem verbis tantum delectatur, et de virtute tantum loquuntur non ex animo, sed ore tenus, aut Deum tantum invocant verborum multitudine, steriles interim in bonis operibus, ad frugem non perveniunt, defectum virtutum et gratiæ Dei patientur, et tandem egestatem sempiternam. «Non enim, inquit Dominus, omnis qui dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum celorum; sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cælis est,» *Matth. vii. 21.*

Huc facit versio Chaldaea, in omni, ait, quod sollicitum te facit, erit tibi commodum; et labia superflua in egestate erunt. Sollicitudo enim acuit industriam querendi modos omnes, et vestigandi rationes quaslibet, ut res que nos angit et sollicitus tenet, dextre et feliciter concipiat. Et Syrus, in quacumque re sollicitus fueris, erit gaudium voluptatis; qui autem in domo sua opeus est, quietus erit et jucundus. Omnem dolorem sonat Dominus. Sermo laborum iniqui eis egestatem parit. Dignum enim est ut verbis suis pascantur, non panibus, qui non nisi verba fundere, nec laborem noverrunt. Et Septuaginta, in omni sollicito erit abundantia; dulcis autem et carens dolore in egestate erit. Noster Salazar per dulcem carentem dolore acci-

pit parasitum et adulatorem: hic enim præ cæteris verborosus est, et adulando mensam sibi quaerit, sicut canis capite caudaque biandendo ab heris mendicat escam, q. d. Ubi est labor, ibi est rerum copia; ubi adulatio, nuge, scurrilitas, ibi egestas: qui enim turpi verborum lenocinio divitias accupantur, semper egent et inopes sunt. Auctor vero *Catena Græcorum*. sic Septuaginta vertit et explicat, omni sedulo atque sollicito adest abundantia; qui autem suaviter, curæque et doloris expertus vivit, conficiabitur cum egestate. «Qui virtutum studio serio incumbit, is cum in actione, tum in cognitione quoque excellat necessum est. Fieri enim vix potest ut ille qui circa earum rerum considerationem, que sub actionem veniunt, perpetuo occupatur, in utroque non abundet. Verum qui diverso modo affectus est, virtutis labores et molestias aversetur, omnino consentaneum est.» Igitur «in omni opere erit abundantia,» etc., q. d. Non in loquendo, sed in agendo virtus sita est; nec justus est qui bona dicit, sed qui bona strenua actione complectitur.

Porro, Abbas Abraham apud Cassianum, *Collat. XXIV. cap. ult.*, sic Septuaginta explicat: «Qui suavis et sine dolore est, in egestate erit. Regnum enim celorum non desides, non remissi, non delicias, non teneri, sed violenti diripiunt. Qui ergo hi violenti sunt? Nempe illi qui non aliis, sed voluntatibus suis præclaram inferunt violentiam, qui direptione laudabili omni se presentium rerum voluptate fraudantes, voce Dominica egregii direptores pronuntiantur, et per hujusmodi rapinam regnum celorum violenter invadunt. Regnum enim celorum secundum sententiam Domini vim patitur, et violenti diripiunt illud. Isti profecto sunt laudabiles violenti, qui vim faciunt perditioni suæ.»

Denique hinc paræmiæ similis est illa vers. 4: «Ubi non sunt boves, præsepe vacuum est; ubi autem plura sunt segetes, ibi manifesta est fortitudo bovis.» Consule que ibidem annotavi.

24. CORONA SAPIENTIUM, DIVITIÆ EORUM: FATUITAS STULTORUM, IMPRUDENTIA. — Primo, planus sensus est, q. d. Divitiæ sapientium sunt ornamento, eumque instar coronæ quasi regio diademato cingunt et decorant. At «fatuitas stultorum imprudentia,» hebraice, stultitia stultorum est stultitia, id est omne decus stultorum est stultitia, stulti non habent coronam ullam, qua se ornent, nisi stultitiam, quia esto sint divites, tamen divitiæ, utpote quibus recte uti nesciunt, eis non sunt honori et utilitati, sed damno et dedecori. Unde Chaldaeus vertit, et decus stultorum stultitia eorum, q. d. Stulti nil habent i bonis nisi stultitiam; omnis res, omnis spes illorum est mora stultitia; totum prædium eorum est stultitia; omnes opes eorum, omniaque bona abeunt in stultitiam, juxta illud: «Simia manet simia, etiamsi aurea gestet insignia.» Significat Salomon divitiæ sapientiæ adde- re auxeris quandam et dignitatem, sicuti

Salomoni addiderunt. Unde ipse ait: «Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, etc., quoniam horum omnium mater est,» *Sapient. vii. 11. Et: «Utilior est sapientia cum divitiis, et magis prodest videlicet solum,» Eccl. vii. 12.* Sic Lysander Cyro gratulatus est: «Reale te beatum ferunt, ait, quoniam sapientia tuæ fortuna juncta est,» teste Cicerone, lib. *De Senectute* (1).

Igitur divitiæ instar coronæ ornant sapientem, eique splendorem addunt: primo, quia sapientia meretur iis coronari, iisque splendescit, non stultitia: puta virtute præditi opibus decorantur, non vitios; secundo, quia divitiæ in manu sapientis sunt bene collocatae, et quasi beate, quia per sapientem finem suum ad quem a Deo condite sunt assequuntur, qui est, ut rite expendantur in eleemosynas cæteraque virtutis opere. Divitiæ enim sapientium magnorum operum sunt instrumentum, unde Bion dicebat, «opes esse nervos actionum,» quod sine his nihil agatur, teste Laertio, lib. IV, cap. VII. Alius dixit, «opes esse belli nervos.» Pythagoras asseruit, «neque equum sine freno, neque divitiis sine prudentia quumquam gubernare posse.» Democritus pecuniarum usum cum prudentia utilem esse dicebat ad exercendam liberalitatem, et ad jvandam alios; cum stultitia vero commanem largitionem esse, teste Stobæo, *serm. 92.* Quare, si divitiæ sensu, ratione, voce et aliis prædite forent, a stultis, impiis et avaris admodum ad sapientes, pios et liberales, clamarentque: Nolumus habere cum impiis, sed cum sanctis; nolumus recendi in arca avorum, sed in ventre pauperum; sit nobis injuria, vis inferitur, cum ineptis et indignis donamus, eorumque avaritiæ servitute, ventri et veneri servire cogimur duram servitute. Venite, sancti; venite, misericordes, vindicatio nos ab hac dura servitute, rapite nos ut vobiscum sanctificemur, et misericordiam exerceamus: hic enim est finis, hæc beatitudo nostra, ad quam a Deo condita sumus; tertio, quia sapientes disperiunt opes in eleemosyna; eleemosynam autem est regina virtutum, ait S. Chrysostomus, hom. 7 *De penitentia*, ac proinde coronam suam regiam capiti sapientum imponit. Et *homil. 9*: «Eleemosyna regina illa virtutum homines clarissime in ipsorum celorum axes deducit, advocata optime loco fungens.» Et *homil. 8*, sic addit: «Huic multa cum facultate aperiuntur celorum portæ, ac velut eorum regina ingrediente, nullus custodium in ipsis portis positurum audeat interrogare quæ sit, aut unde iter agat; magis vero suscipiunt omnes: eleemosyna enim regina omnino est;» quarto, quia sapientis utitur divitiis quasi dominus et rex earum, stultus vero et avarus iis mancipatur quasi servus; ille possidet aurum, hic possidet ab

(1) Ewaldus: Sapientia fert fructum, scil. divitiæ, stultitia non fert. Maurer: Sapientia continentur divitiæ sapientum, stultitia stultorum vero vacua est et inania

aurum: ita S. Chrysostomus, homil. 16 in *Matth.* Aurum ergo sapienti quasi regi servit ut corona regia, stultum ligat et vincit ut compedes et vincula; quinto, sapientes, quia norunt recte uti divitiis, his decorantur, suntque sapientiores et sanctiores, ac magis misericordes; at stulti divitiis nacti his magis infatuantur, suntque stultiore, et quasi amentes et insani, ut ait S. Chrysostomus, homil. 7 in *epist. ad Coloss.* Denique divitiæ sapienti sunt corona, quia ab illo in opera pietatis expense, illi pariunt coronas immarcescibiles in oculis, quas solis elemosynarum decernet et ad iudicium Christus in die iudicii, *Matth. xxv.*

Secundo, Lyranus: Corona sapientum, inquit, est sapientia, quæ eos ornat et dilat veluti ingentes divitiæ, q. d. Sapientem coronat decoratque sapientia magis quam ullæ divitiæ, auræ et gemmatæ coronæ, quia dilissima est corona sapientie. Unde Aristoteles, lib. XII *Rhetor.*: « Et quia, inquit, regnare res suavissima est, etiam sapientes videri stave; prædium enim esse sapientia re, cum est. » Calanus Gymnosophista ad Alexandrum Magnum: « Rex, inquit, eris, si te rexeris; rex eris, si te ratio rexerit. » Et Bias capta civitate fugiens, cum moneretur ut more cæterorum opes suas secum efferret, respondit: « Omnia mecum porto. » Ita quoque explicat auctor *Catena Græcorum*: Opes, ait, vel gloria sapientum est prudentia. De hac corona sapientie et virtutum plura dixi cap. IV, vers. 9, et *Ecclesi. I*, vers. 11 et 12.

Tertio, Septuaginta in suo codice *קרוק* *osram*, id est divitiæ eorum, expuncta littera *ו* legentes *קרוק* *aram*, id est astutus, vertunt, *corona sapientum astutus; conversatio autem imprudentium mala.* Sic et Syrus suo more assectans Septuaginta. Sensus est, q. d. Vir unus astutia, id est solertia et sapientia, eminens, instar coronæ decorat et ornat cæteros sapientes, totumque eorum collegium et cœtum; et vero unus imprudens et stultus sua stultitia dedecorat totum cœtum tam sapientum quam insipientum, quia eis suæ stultitiæ et vitiorum virus, vel certe dedecus et infamiam aspirat et afflat. Sic corona Ecclesiæ Alexandrinæ fuit S. Athanasius, Africanæ S. Augustinus, Græcanicæ S. Basilii, Romanæ S. Gregorius, qui, ut ait S. Ildefonsus, lib. *De Viris Illustribus*: « Vicis sanctitate Antonium, eloquentia Cyprianum, sapientia Augustinum. » Sic corona Cisterciensium fuit S. Bernardus, Camaldulensium B. Petrus Damianus, Dominicorum S. Thomas Aquinas, Franciscanorum S. Bonaventura, etc.

Mystice Beda: « Stultorum, ait, fatuitas maxima hæc est, quod improvidi æternorum de presentibus tantum commodis gaudent. Imprudentia enim dicitur quasi improvidentia. »

23. **LIBERAT ANIMAS TESTIS FIDELIS: ET PROFERT MENDACIA VERSIPELLIS.**—Hebraice, *eruit animas testis veritatis, et efflat mendacia dolus, id est dolosus; vel repetendo si testis, et efflat manducati-*

tis doli, id est dolosus; Septuaginta, liberat animas testis fidelis (S. Cyprianus, lib. III Testim. legit, martyr fidelis); ascendit autem mendacia (Romana et Complutensis, erudiam; utrumque significat Græcum φουδὸν dolosus; Chaldaeus, qui loquitur mendacia, dolosus est. « Mendacia » accipe plena et perfecta, puta non otiosa et jocosa duntaxat, sed damnosa et pernicioiosa: hæc enim in Scripturis antonomastice vocantur mendacia, quæ mendax quasi ignes pestiferos ore efflat et ejaculatur in insontes, sicque constat antithesis, q. d. Qui vel publice, vel privatim, ait Jansenius, de factis dictisque alienus testatur, et rem ut se habet indicat, frequenter liberat animas, hoc est, homines qui injuste opprimuntur. Liberat autem ab imminente morte, ab intinata calumnia et injuria, ab infamia et quavis injusta oppressione, a quibus dum unum aliquem liberat, non unam tantum animam liberat, sed multorum, ut totius familie ejus, et amicorum, qui cum illo ignominia aspergerentur, ut bene dictum sit: « Liberat animas testis fidelis. » Contra, qui falsum perhibet de re testimonium, animas opprimat, quas vel hereditate et facultatibus, vel vita, vel honesta denique fama privat.

Secundo, profundius noster Salazar censet hic dari indicium, quo verax testis dignoscatur a falso. Verax quippe, inquit, sontibus liberandis maxime studet, excusans, et quoad fieri potest, elevans delicta; ex adverso autem fallax damnare et opprimere mendacis suis admittit, parva delicta exaggerans, et culpas leviores amplificans. Quocirca inter alia Bartoli Jurisconsulti documenta, quibus iudices ad testes dignoscendos informant, illud falsi nobile indicium esse docet: « Si delicta exaggerat, rei que condemnationes plurimum se optare verbis innuit. Nam veritas, inquit, benevola est; mendacium vero eradicale et sævum. »

Denique hic versus coincidit cum vers. 5, cum vers. 17 cap. XII; quare hic plura non addam.

Mystice, testis verax est Christus, ait Hugo, et quisvis prædicator doctorque doctrinæ veræ et salutiferæ; hic enim liberat animas a peccato, diabolo, morte et gehenna. Testis falsus est hereticus, impostor et hypocrita, qui adulando, et voluptatum illecebras carnasque libertatem proponendo, animas in hæresim, luxuriam et fastum impellit, itaque perdit, et in gehennam præcipitat.

26. **IN TIMORE DOMINI FIDUCIA FORTITUDINIS, ET FILIUS EIUS ERIT SPES.**—*Timor Domini* hic maxime filialis intelligitur, qui non est aliud quam reverentia, cultus et amor Dei. « Fiducia fortitudinis est fiducia fortis et robusta. Unde Syrus, *Timor Domini est spes valida et fortis; aut per hypallagen, fortitudo fiducialis, que scilicet fidenter, libere et intrepide omnia agit et sustinet, imo ardua queque aggreditur et superat. Igitur signi-*

ficat timorem Domini parere tam fortitudinem quam fiduciam; dicit tamen conjunctim « fiducia fortitudinis, » ut innuat fiduciam esse causam fortitudinis. Ideo enim timentes Deum, sunt fortes et robusti, quia omnem suam fiduciam collocant in Deo omnipotente; quare cum se Deo sciant esse curæ et cordi, nihil trepidant, sed omnes tentationes, persecutiones, tribulationes, hostes generose superant: timor enim Dei superat timores rerum omnium, quæ Deo inferiores sunt, sicut lux solis superat et offuscatur lucem quamlibet. Dicunt ergo cum S. Paulo: « Si Deus pro nobis, quis contra nos? » Et cum Davida, *Psal. xxvi, 1*: « Dominus illuminatio mea, et salus mea, quem timebo? Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum. Si exsurgat adversum me prælium, in hoc ego sperabo, » q. d. Qui me vincere volet, Deum prius vincat oportet; Deus enim est meus protector et hyperaspistes. Ita S. Gregorius, lib. V *Moral. XII*: « In via Dei, ait, a timore incipitur, ut ad fortitudinem veniatur. Nam sicut in via sæculi audacia fortitudinem, ita in via Dei audacia debilitatem parit. Et sicut in via sæculi timor debilitatem, ita et in via Dei timor fortitudinem gignit, Salomone attestante: In timore Domini fiducia fortitudinis dicitur, quia nimirum mentis nostræ tanto valentius terrores rerum temporalium despiciat, quanto se auctori earumdem veraciter pro firmidinem subdit, quæ in timore Domini constituta non invenit extra, quod metuat, quia dum recto metu conditori omnium conjungitur, potestate quadam supra omnia substat. »

Hoc est quod Salomoneum de more secutus Siracides crebro inculcat, ut *Ecclesi. xxv, 14*: « Timor Domini super omnia se superposuit. » Et cap. xxxv, 19: « Oculi Domini super timentes eum, protector potentis, firmamentum virtutis, tegimen ardoris, et umbraculum meridiani, depreco offensionis, et adiutorium casus, exaltans animam, et illuminans oculos, dans sanitatem, et vitam, et benedictionem. » Vide ibi dicta. Hoc Dei timore armatus S. Laurentius superavit cruciatum, S. Sebastianus intrepide suscepit omnium sagittas, S. Vincentius risit equuleos Daciani, S. Agnes, S. Cecilia, S. Agatha, S. Lucia, etc., vicierunt ignes, castatas, leones omniaque tyrannorum tormenta. Hoc timore loricator S. Athanasius contempsit omnes Arianorum persecutiones, S. Antonius omnes demonum illusiones quasi telas araneorum discussit, S. Hilarius, S. Macarius, cæterique Ascete transenderunt omnia carnis blandimenta omniaque mundi tentamenta. S. Ignatius nostræ Societatis fundator, cum res arduas crebro supra vires nature aggrediretur, mirantibus respondere solebat: « Ne scitis quantas vires habeat spes in Deum. » Scivit ipse, quia assidue eas experiebatur. Fiducia ergo in Deum est fiducia fortitudinis; fiducia in reges et principes est fiducia fragilitatis. Unde Psaltes:

« Nolite, ait, confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus, » *Psal. cxlvii, 2.*
 Et filius eius erit spes. — Pro spe hebraice est *מוכסח machse*, id est, ut Chaldaeus, *protectio, vitula, periculum, indeque spes*: nam, ut ait R. Levi, spes instar clypei tuctur et protegit sperantem; Septuaginta, *firmamentum*; R. Salomon, *confugium*: confident enim, inquit, et sub umbra meritorum parentis filii tui latebunt.

Baynus pronomen ejus refert ad Dominum qui præcessit, q. d. Filiis Domini Dei erit spes; ut sensus sit: In timore Domini est fiducia fortitudinis, quia timor Domini facit timentes filios Dei: filius autem Dei summa est spes; quid enim non sperent filii Dei a Deo patre suo (1)?

Melius Beda, auctor *Catena Græcorum*, et alii pronomen ejus referunt ad timorem Domini, q. d. Filiis timoris Domini, id est his qui summe timeant Deum, adeo ut ex timore Domini veluti et matrice salvi, concepti et geniti videantur, erit spes, tutela et protectio. Sic enim valde sapientes vocantur filii sapientie, valde obediētes vocantur filii obediētie, valde diligentes vocantur filii dilectionis, ut ex dilectione velut et matris utero prognati videantur. Sic Romani dicebant Catonem adeo esse continentem, ut ex continentie utero genitus appareret. Simili ergo modo filii timoris Dei vocantur, qui valde Deum timeant et reverentur, ideoque sollicite ambulanti in conspectu ejus, satagendo ut per omnia ipsi placeant, nec eorum vel in minimo offendant.

Rursum *et* ejus refertur ad timorem Domini non in abstracto, sed in concreto; ejus ergo, hoc est timentis Dominum: concretum enim *timeans* latet, et includitur in abstracto *timor*. Et hæc phrasia ac relatio ad concretum in abstracto conclusum frequens est Hebraicis. Planus ergo sensus est, q. d. Timor Domini parit fiduciam fortitudinis, non solum ipsi timenti, sed et filiis ejus; hoc enim Deus fortificat, roborat, omniaque sui benedictione cumulat ob timorem et merita patris. Hujus filii ergo spes ingentes alunt, indeque animos excelsos gerunt; sicut filii regum et principum, quia spes sublimis alunt, hinc sublimes puriter foveat spiritibus.

Denique quanta sit hæc spes, quantaque ejus fortitudo, nervose describit S. Leo, serm. 2 *De Ascens.*: « Hanc fidem (et spem) « fides enim est substantia rerum sperandarum, » « *Hebr. xi, 1*) ascensione Domini auctam et Spiritus Sancti munere roboratam, non vincula, non carceres, non exilia, non famas, non ignis, non lanias ferarum, nec exquissita persequuntum crudelitatum supplicia terruerunt. Pro hac fide per universum mundum non solum viri, sed etiam femine; nec tantum impubes pueri, sed etiam tenere virginis usque ad effusionem sui sanguinis decertant. Hæc fides demonia ejicit, ægritudines depulsi,

(1) Ita Maurer.